

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Fenyvesi Csaba

Felismerési kísérlet a bűnügyekben

Fenyvesi Csaba
Felismerési kísérlet a bűntügyekben

[Vákát oldal]

Fenyvesi Csaba

Felismerési kísérlet a bűnügyekben

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ
Budapest, 2023

Szakmai lektor
Prof. Dr. Finszter Géza DSc

A kézirat lezárva 2022. május 26-án.

Kiadja a Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Karácsony Fanni
Olvasószerkesztő: Stirling Zsófia
Korrektor: György László
Tördelőszerkesztő: Kőrösi László
A címlapon egy Húsvét-szigeten álló öt moais szoborcsoport látható.

Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató

ISBN 978-963-531-845-2 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-846-9 (elektronikus PDF) | ISBN 978-963-531-847-6

© A szerző, 2023
© A kiadó, 2023
Minden jog védve.

Tartalom

<i>Előszó helyett – az első felismerés</i>	7
1. Az ősrobbanástól a modern kriminalisztikáig – a felismerési eljárások története	9
1.1. A kriminalisztika természettudományos alapjai	9
1.2. A kriminalisztika történetének fő szakaszai	12
1.3. A felismerési eljárások története	13
1.4. Fejezeti sommázat	21
2. A felismerési szabályok külföldön	23
2.1. Amerikai Egyesült Államok (USA)	24
2.2. Egyesült Királyság (UK)	28
2.3. Kanada	32
2.4. Németország	33
2.5. Olaszország	36
2.6. Szlovénia	42
2.7. Ausztria	43
2.8. Svájc	44
2.9. Szerbia	45
2.10. Horvátország	45
2.11. Törökország	46
3. A felismerési kísérlet összehasonlítása más bizonyítási cselekményekkel	51
3.1. A felismerésre bemutatás fogalma	51
3.2. A kihallgatás és a felismerési kísérlet	52
3.3. A helyszíni kihallgatás és a felismerési kísérlet	53
3.4. A szembesítés és a felismerési kísérlet	54
3.5. A bizonyítási és a felismerési kísérlet	58
3.6. A szemle és a felismerési kísérlet	62
3.7. Műszeres vallomás-ellenőrzés (poligráf) és a felismerési kísérlet	63
4. A felismerési kísérlet helye, szerepe a bűnügyi sakkjátszmában	65
4.1. A helyszíni szemle (az „első csapás”) mint megnyitás	65
4.2. A nyomozás egésze (a további összes technikai és krimináltaktikai lépés, benne a felismerési kísérlet) – mint középjáték	73
4.3. A bírósági szakasz (a tárgyalási bizonyítás) – mint végjáték	77
4.4. Fejezeti sommázat	78
5. Felismerési kísérlet az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseiben	79
5.1. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és Bírósága	79
5.2. Az Emberi Jogok Európai Bírósága felismerési döntései	80
5.3. Válaszok a fejezet elején feltett kérdésekre	95
6. Személyfelismerési kísérlet a magyar bíróságok döntéseiben	97
6.1. Személyfelismerések szabálytalanságok megállapításával	98
6.2. Személyfelismerések szabálytalanságok megállapítása nélkül	108
7. Fénykép-, videó-, hang-, tárgyfelismerési kísérlet a magyar bíróságok döntéseiben	133
7.1. Fényképfelismerések szabálytalanságok megállapításával	133
7.2. Fényképfelismerések szabálytalanságok megállapítása nélkül	143

7.3. Videófelvételi felismerést érintő bírósági döntés	163
7.4. Hangfelismerést érintő bírósági döntés	164
7.5. Tárgyfelismeréseket érintő bírósági döntések	165
7.6. A bírósági döntésekből levonható következtetések személy-, fénykép-, videó-, hang-, tárgyfelismerések körében	167
8. További felismerési hibaesetek és a hibák okai	171
8.1. Felismerési hibaesetek – konkrét ügyek	171
8.2. Kriminálisztikai és büntető eljárásjogi hibacsoportok	181
8.3. A felismerési kísérletek végrehajtási hibái	185
8.4. A felismeréskor tévedő tanúk	195
9. A felismerési hibák megelőzésének személyi, metodikai és jogi lehetőségei	201
9.1. A hibamegelőzés személyi feltétele – a TUSZEHURE lényege	201
9.2. A felismerési hibák megelőzésének metodikai lehetőségei	205
9.3. További krimináltaktikai és bizonyítékértékelési javaslataim	217
9.4. A felismerési hibák megelőzésének jogi lehetőségei – de lege ferenda javaslatok	220
9.5. Javaslatoak a hatékony védelem ellátásához	222
<i>Zárógondolat</i>	225
<i>Felhasznált irodalom</i>	227
<i>Ajánlott irodalom</i>	235
<i>Tárgymutató</i>	251
<i>Identity attempt in criminal cases</i>	254
<i>Table of contents</i>	255

Előszó helyett – az első felismerés

Simon, akit Péternek neveznek és fivére, András a galileai Genezáreti-tó partján rendszeres halászberekeként éppen hálóikat mosták egy csendes nyári nap délutánján, valamikor időszámításunk szerint 30-ban. Péter egyszer csak megállt, kezei nem mozdultak, a távolból érkező embercsoport irányába szegeződött tekintete. „Ő az!” – mondta testvérének. Csak ennyit, nem többet, és szemét nem vette le a távoli, fehér ruhás fiatalemberről és a körülötte nyüzsgő, számára homályossá váló embertömegről.

„Kicsoda?” – kérdezte András értetlenül, kíváncsian.

„Ó! Biztosan tudom! Látom, érzem, és hiszem is. Ezer közül is megismerném!”

Jézus, miután Heródes elfogatta és bebörtönözte az őt bíráló Keresztelő Szent Jánost, elhagyta Júdeát és visszatért Galileába. Názáretből a tenger menti Kafarnaum városába költözött. Ekkortájt harmincadik esztendejében járt, és már nyilvánosan tanított. Miután Péter határozottan felismerte, Jézus beszállt a bárkájába, és onnan is prédikált. Majd a szegényes fogásról panaszkodó testvéreket arra buzdította, hogy evezzenek ki és vessék ki a hálóikat. Azok alig dobták be hálójukat a vízbe, mindjárt annyira megtelt fickándozó halakkal, hogy már-már szakadozni kezdett.¹

Péter (Simon) nem tévedett. Helyesen ismerte fel az isteni tanokat hirdető názareti Jézust, annak ellenére, hogy még nem is látta korábban. Mégis olyan karizmatikus volt a személyisége, hogy érzésből, hitből táplálkozott a valódi tudása, az egyszerű halász felismerő képessége.²

Vajon elég-e napjaink főbenjáró bűnöktől sem mentes világában a felismerőknél a hit ahhoz, hogy helyesen válasszák ki, nem a Messiást, hanem a valódi bűnelkövetőt? Akit persze sokszor annyira vágynak a kriminalisták (felderítők, nyomozók), mint a Messiást. „Csak legyen már meg! Csak jelenjen már meg!” – fohászkodnak egy-egy súlyos bűneset – energiát, idegeket, időt nem kímélő – nyomozásában. Legalább „jőjjön el” egy potenciális gyanúsított, akit megmutathatunk a sértetti Pétereknek, Andrásoknak. Hogy választhassanak az embertömegből, hogy kimondhassák, rámutathassanak: „Ő volt az!”.

Kimondhatjuk: nem elég a hit. Nem elég, hogy „azt hiszem” ő volt. A hit, a sejtés, a bizonytalanság nem elég. A bizonyosság kell. Főleg a múlt megismeréséhez, annak pontos, tükrőrhű feltárásához, rekonstrukciójához.³

¹ Mt 4.18–23. nyomán, szerzői szabadsággal megfogalmazva. *Szent Biblia*, Károli Gáspár fordításában. Budapest, Anno Kiadó, (é. n.).

² A bibliai történetek között hangfelismerést is találunk: „Jákób közelebb ment apjához, Izsákhhoz, aki megtapogatta, és ezt gondolta: A hang Jákób hangja, de a kéz Ézsau keze. Nem ismerte meg őt, mivel szőrös volt a keze, mint bátyjának, Ézsaunak a keze, ezért áldotta meg őt” (1Móz 27).

³ Erre utal a monográfia tudatos címválasztása is. *A felismerési kísérlet* elnevezéshez következetesen ragaszkodom, mivel ez sokkal inkább utal a kockázatokra, mint a hatályos törvényi *felismerésre bemutatás* terminus. (Részletes érvelésem a 3. fejezet elején olvasható.)

Ennek egyik mozzanata lehet a felismerési processzus, amelynek elhibázása, a téves kiválasztás justizmord végkimenetellel is járhat. Éppen ezért elemi érdeke minden jogtudósnak, kutatónak, jogalkalmazónak az intézmény alapos elméleti és gyakorlati ismerete (és fejlesztése), a hozzá kötődő hibaokok feltárása, a megelőzési metódusok, a precíz jogi keretek kimunkálása. Ezen – a monográfia irányáiként is meghatározható – célok elérésében segíthet a kriminális múlt megismerésének tudománya, a kriminalisztika. Lássuk tehát a következő fejezetben ennek történetét, fejlődési szakaszait, hogyan jutottunk el a felismertetési metódus kidolgozásához, alkalmazásához.

1. Az ősrobbanástól a modern kriminalisztikáig – a felismerési eljárások története

A fejezet bevezetéseként előrebocsátom, hogy a Föld keletkezésével foglalkozó tudósok körében általánosan elfogadott nézet, hogy körülbelül 13-14 milliárd évvel ezelőtt zajlott le az ősrobbanás, amely létrehozta az univerzumunkat, benne az anyagot, energiát, teret és időt. Ezen alapelemek története a fizika.

Néhány százezer év alatt az anyag és energia összetett struktúrákká, atomokká, majd molekulákká kezdett összeállni. A kölcsönhatásaik vizsgálatára alakult ki a kémia.

Abban is egyetértenek a természettudósok, hogy körülbelül 3,8-4,6 milliárd évvel ezelőtt létrejött Földnek nevezett bolygón „bizonyos molekulák elkezdtek különösen nagy és bonyolult szerkezeteket, úgynevezett organizmusokat alkotni. Az organizmusok története a biológia.”⁴

A körülbelül 70-100 ezer éve kialakult emberi lény, a *Homo sapiens* mintegy 12 ezer éve kezdett el letelepedni, tudatosan mezőgazdasággal, állattenyésztéssel, lakótérépítéssel foglalkozni, amely megteremtette (szükségszerűen hozta magával) a matematika alapjait.

1.1. A kriminalisztika természettudományos alapjai

Bevezetésemben máris rámutattam arra a négy fő alaptudomány- vagy „anyatudomány”-területre,⁵ amelyek eredményei nélkül ma sem létezhet fejlett, modern kriminalisztika, és amelyek fejlődési periódusai, állomásai nyomatékosan hatottak a (globális) kriminalisztika történetére is, amelyet a következő alcím alatt taglalunk. Ezek:

- a) a fizika,
- b) a kémia,
- c) a biológia,
- d) a matematika.

Csak néhány szó az alaptudományok és a kriminalisztika (mint legfőképpen a bűnfelderítés, bűnüldözés tudományának) kapcsolatáról.

⁴ Lásd minderről: Yuval Noah Harari: *Sapiens. Az emberiség rövid története*. Budapest, Animus, 2015. 17.; Robin McKie: *Fejezetek az emberi evolúció történetéből*. Pécs, Alexandra, 2007.

⁵ Katona Géza a kriminalisztika és a természettudományok (mint „anyatudományok”) érintkezési területein létrejött, „kettős kötődésű”, alkalmazott tudományi, adaptációs mezőket nevezi plasztikusan „híd- vagy komptudományoknak”. Köztük például a daktiloszkópiát, a traszológiát, a kriminalisztikai fényképezést, a fegyvertant, a kézírásvizsgálatot, a rovarant. Arra is utal, hogy a „híd- vagy komptudományok” felsorolása állandóan folytatható, hiszen a tendenciózan fejlődő természettudományok napjainkban is újabb és újabb eljárások és eszközök kriminalisztikai alkalmazását teszik lehetővé. Katona Géza: A kriminalisztika helye a bünyügyi tudományrendszerben. In Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika*. I. kötet. Budapest, BM Duna Palota és Kiadó, 2004. 52.

Ad a) Az élettelen anyagi világ változásaival foglalkozó *fizika* legfőképpen a tárgyi bizonyítékok előtérbe kerülésével értékelődött fel a kriminalisztika számára. A modern krimináltechnikai eljárások java része fizikai ismereteken alapul. Gondoljunk csak a felületi és térbeli, látens és látható (*latent and patent*) eszköz-, láb-, gépjármű- és fegyvernyomokra. De pontos adatokkal, mérési eredményekkel szolgálhat egyes anyagmaradványok körében is, például az anyagösszetétellel kapcsolatban. A fizikusok munkáját segíti az optikai eljárásokban a rendkívül fejlett mikroszkópia, amely az elektronmikroszkópok korában már lehetővé teszi a szub- (nano) mikroszkopikus vizsgálatokat is. Fizikusok találmányai az anyagmaradványok vizsgálatára az infravörös, az ultraibolya és lézertény, a spektrográfiai, a neutronaktivációs módszer alkalmazása, csakúgy, mint a röntgenfluoreszcencia-, röntgenmikrostruktúra-analízis és a bűnügyi fényképezés, videózás, napjainkban a drónok (alap) módszertana is.⁶

Ad b) A hagyományos *kémiai* vizsgálatok (például toxikológiaiak) mellett korunkban jelentősen megnőtt a mikrokémiai (anyagmaradvány-) vizsgálatok szerepe. Egyre szaporodó számú kromatográfiai módszer ismeretes, amelyeket általában elválasztási eljárásoknak neveznek, és amelyek lehetővé teszik a precíz molekulásúly megállapítást. Továbbra is léteznek a toxikológiai vizsgálatok, amelyek mind a szervetlen, mind a szerves mérgeket egyaránt kimutatják, többek között – az alkohol mellett – a (természetes és mesterséges) kábítószereket.

Kémiai módszereket alkalmaznak még metallográfiai, illetve okmány-,⁷ tűz- és robbantásos⁸ vizsgálatoknál.

Ezen módszerekről és lehetőségekről a kriminalistáknak is fogalmat kell alkotni, annak érdekében, hogy tisztában legyenek azzal, mire irányulhat az esetleges szakértői kérdésfeltevésük, hol vannak a forenzikus kémia (*forensic chemistry, chemical criminalistics*)⁹ határai napjainkban. (Ezen ténytudásnak egyébként az egyes társadalomtudományok eredményeire építő kihallgatásokban, így a felismertetési eljárásban is jelentősége lehet.)

Ad c) A *biológia* – mint az életfolyamatok tudománya – nélkül nem is beszélhetnénk modern kriminalisztikáról. Gondoljunk csak a vérrel mint anyagmaradvánnyal kapcsolatos tudományos felfedezésekre. A tudományág fejlődése napjainkban is töretlen. A felfedezések száma és minősége egyre több új területet nyit meg számára. Nem csak az orvostudományt táplálja, hozzátartozik a botanika, amely a növényekkel, pollenek-

⁶ Sam J. Sansone: *Modern Photography for Police and Firemen*. Cincinnati, Ohio, W. H. Anderson Co., 1971.

⁷ Edna W. Robertson: *Fundamentals of Document Examination*. Chicago, Nelson-Hall Co., 1991; Ordway Hilton: *Scientific Examination of Questioned Documents*. Boca Raton, FL., CRC Press, 1992; David Ellen: *The Scientific Examination of Documents. Methods and Techniques. (2nd ed.)* New York, Taylor and Francis, 1997.

⁸ Tadeusz Urbanski: *Chemistry and Technology of Explosives*. I–III. kötet. Oxford, Pergamon Press, 1964; Jehuda Yinon – Shmuel Zitrin: *The Analysis of Explosives*. Oxford, Pergamon Press, 1991.

⁹ Andreas Maehly – Lars Strömberg: *Chemical Criminalistics*. New York, Springer-Verlag, 1981.

kel (palinológia), spórakkal, a zoológia, amely az állatokkal és az antropológia, amely az emberekkel foglalkozik. Kiemeljük még, hogy az öröklésbiológia, a genetika és a mikrobiológia, köztük kiemelten a DNS-vizsgálatok, olyan különös szakterületek, amelyek az utóbbi évtizedekben dinamikus fejlődésen mentek keresztül (elhalványítva például a hagyományos szerológiát), és amelyek a jövőben is nagy szolgálatot tesznek a kriminalisztikának a „néma tanúk” az emberi-állati-növényi anyagmaradványok „vallatásával”.

Ad d) A *matematika* mint napjainkban tudományalapként megjelölt ismerethalmaz nem előzmény nélküli a bűnüldözés tudományában. Az 1950-es években – amikor még informatikáról nem is beszélhettünk – már külön kötet készült az amerikai kriminalisták számára,¹⁰ amelyben ecsetelték a *rendőrmatematika* alkalmazási lehetőségeit a feldeítő munkában. Hazánkban is eljutottunk oda, hogy megélnékültek a Bayes-módszer (hálóanalízis) magyar kutatásai,¹¹ és kellően intenzív a kapcsolat a matematikából kinőtt informatikával (illetve a fizikára is alapozó mérnöki ismeretekkel) is. Kimondhatjuk, hogy az elmúlt két évtized tendenciózus fejlődése révén önálló ággá vált az informatika, olyannyira, hogy nélküle modern kriminalisztika a 21. században már nem is igazán létezhet. Szerepe, jelentősége világos és egyértelmű a kriminalisztikai szempontból releváns adatok tárolásában, rendszerezésében és az azonosítási (individualizálási) folyamatokban. (Például az arcfelismerésekben is, amelyről később értekezem részletesebben.)

Mind a krimináltechnika, mind a krimináltaktika hasznosítja a matematika eredményeit, egyúttal saját módszertanával segítséget nyújt az informatikai fejlesztésekhez is.¹²

¹⁰ Conrad Rizer: *Police Mathematics. A Textbook in Applied Mathematics for Police*. Springfield, Charles C. Thomas, 1955.

¹¹ Katona Géza úttörő tevékenysége nyomán a névadó Bayesről, tételéről és követőiről, bayesziánusokról (Bayesians) olvasható a következő tanulmányokban, értekezésben: Orbán József: Kriminalisztikai valószínűségi becslés Bayes-hálókkal. *Magyar Rendészet*, 14. (2014), 4. 115–130.; Orbán József: Útkeresés a Bayes-módszerben rejlő lehetőségek felé az Alaptörvény XXVI. cikkére figyelemmel. In Varga Norbert (szerk.): *Az új Alaptörvény és a jogélet reformja*. Szegedi Jogász Doktorandusz Konferenciák, II. Szeged, Generál Nyomda Kft., 2013. 235–245.; Orbán József: A kriminalisztikai kivizsgálástan műszaki és eljárásjogi aspektusai. *Belügyi Szemle*, 60. (2011), 10. 38–55.; Orbán József: *Bayes-háló a bűnügyekben*. PhD-értekezés. Pécs, PTE ÁJK, 2018; Orbán József: A Bayes-módszerek bűnügyi alkalmazásának alapjai. In Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián (szerk.): *Kriminalisztika*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022. Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: *Kriminalisztika. Tankönyv és atlasz*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2005, 2009.

¹² Európában úttörő eredményei okán példaként említjük az informatika és a kriminalisztika együttműködésére a német szövetségi bűnügyi hivatalt (Bundeskriminalamt – BKA), amely 1951 márciusában alakult meg Wiesbadenben, majd a belügyminisztériumnak közvetlenül alárendelve szerveződött újjá 1973-ban. Ez a szervezet hatalmas beruházásokat vitt és visz véghez – a tárgyi és személyi feltételeken túlmenően – a csúcstechnikai felszereltségek terén is. Ugyanis a BKA egyik legfontosabb feladata a német rendőrség számítógépes és elektronikus információinak központi rendszerezése. A BKA volt az első olyan európai szervezet, amely a kriminalisztikai alkalmazások egyes aspektusait informatikai úton először rendszerezte. Példaként sorolhatjuk ezek közül: a) az ujjnyomatok alfanumerikus láncolatban történő kódolási rendszerét (Erkennungsdienst); b) számítógépes adatbázis létrehozását a kézírások felismerésére, amely több mint 100 ezer kézírást tartalmaz (FISH-rendszer); c) (a felismerést is érintő) számozott képrendszer létrehozása, amely a következő területekre koncentrálódik: antropometrikus fájlok, ásványlemezek, genetikai ujjnyomatok.

Nem lehet nem szólni az úgynevezett *második generációs bizonyítékok*¹³ körébe illeszkedő digitális adatok jelentőségéről, valamint a kibernetika mint a számítógépek, automatikus berendezések, komplex szerkezetek, rendszerek vezérlésének és működtetésének elméletével és gyakorlatával foglalkozó (alapvetően a matematika eredményein felépült) tudományterületről. Mindkettő napról napra újabb és újabb hasznosítható bizonyítékokat, illetve kutatási eredményeket produkál a tényfűrkésző kriminalisztika (a gyakorlati bűnüldözés) számára.

1.2. A kriminalisztika történetének fő szakaszai

Felfogásom szerint két fő szakaszra bontható a kriminalisztika múltja. A vízválasztó a 19. század közepe. Jelen kötetemben az ezt megelőző időszakot nem veszem górcső alá, mivel azt korábbi, a kriminalisztika tendenciáiról szóló monográfiámban már megtettem.¹⁴ A második szakasz – amelyről csak röviden szólok – kezdete Ludwig Hugo Franz von Jagemann (1805–1853) *Handbuch der gerichtlichen Untersuchungskunde (Kézikönyv a bűnügyi vizsgálatához)* című 1838-as,¹⁵ illetve Hans Gross 1893-as *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik (Kézikönyv a vizsgálóbírák számára, mint a kriminalisztika rendszere)* című kötetéhez kapcsolható.¹⁶

Nem véletlen az akkori megjelenésük, az időzítésük. A természettudományok fejlődésének következményeként ekkortól illeszthetjük a kriminalisztika szó elé a „modern” kifejezést. (És hagyhatjuk el a „tradicionális” jelzőt.) Amivel éppen arra kívánok utalni, hogy ezt megelőzően, az emberiség történetében nem igazán beszélhettünk (természet-) tudományos ismeretekre épülő, tisztességes és valóságghú tényfelderítésre irányuló emberi tevékenységről. Éppen erre a 19. századi idősakra esik az a korszak, amikor végérvényesen, elvi éllel kimondatott, hogy nem tartható fenn a bizonyítékok királynőjének tartott beismerő vallomás előtérbe helyezése, mert amögött kényszervallatás, tortúra (annak ezerféle szörnyűséges változata) húzódnak meg. Ami pedig az ókortól egészen a feudális kor végéig, a felvilágosodás eszméinek elterjedéséig jogilag szentesített és rendszeresen használt eszköze volt a ténykutatóknak. A legnagyobb felvilágosodáskori gondolkodók, a francia Montesquieu, Voltaire, Descartes, Diderot, az olasz Beccaria, a német Thomasius munkásságának köszönhetően egész Európában büntetőjogi, ezen belül eljárásjogi reformok söpörtek végig. A tortúra: istenítéletek és próbák, például bírósági párbaj (*judicium pugnae*), forróvízpróba (*judicium aquae ferventis*), tűzpróba

¹³ Lásd erről: Fenyvesi Csaba: Az új generációs bizonyítékok a kriminalisztika történeti mérföldköveinek tükrében. *Magyar Jog*, 61. (2014c), 7–8. 433–443.

¹⁴ Fenyvesi Csaba: *A kriminalisztikai tendenciái*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017.

¹⁵ Az egyébként német bűnügyi statisztikus (kriminológus) Mittermaier-tanítvány, a badeni bíróság tisztviselője, Jagemann 1841-ben folyóiratot is indított – Friedrich Nollnerrel összefogva – *Zeitschrift für Deutsches Strafverfahren* címmel, 1854-ben pedig W. Brauerrel közösen bűnügyi lexikont szerkesztett.

¹⁶ Hans Gross: *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*. I–II. Graz, Leuscher u. Lebensky's Buchhandlung, 1893, illetve Graz–Wien, 1914.

(*judicium ignis*), keresztpróba (*judicium crucis*) eltörlésével párhuzamosan eltörölték a terhelti vallomástételi kényszert is, és bevezették a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét, amelyben már a tanúvallomások sem álltak kiemelkedő helyen, mert azok igazságtartalma is megkérdőjeleződött; a tévedési lehetőségeket már akkoriban kezdték felismerni a tudományok művelői. Mindezek kiindulópontok, alapfeltételek voltak ahhoz, hogy az eljárás alá vont tanúk (személyi) vallomásán kívüli bizonyítékokat keressenek a hatóságok, vagyis speciális természettudományos ismereteken és tapasztalati tényeken alapuló nyomok és anyagmaradványok, a tárgyi bizonyítékok, mint „objektív tanúk”, mint az induktív gondolkodásra épülő kriminalisztikai gondolkodás kiindulópontjai, adatforrásai lépjenek reflektorfénybe. És amelyek pártatlan szakértői vizsgálata adja meg az alapvető (releváns bűnügyi) ténykérdésekre – az egyszerű gyanúból (sejtésből, verzióból) eljutva a bizonyosságig – a válaszokat.

Ezáltal a modern kriminalisztika története mindig a közvetett bizonyítékok (állandó, napjainkban is tartó) fejlődésének (megindulásának, kiszélesedésének, minél inkább kiteljesedésének) története is egyúttal.¹⁷

1.3. A felismerési eljárások története

Napjainkig a felismerések processzusa mindig személyekhez kötődött. Éppen ezért nem csodálkozhatunk, hogy a *rabszolgatartó ókori államokban* csak szabad emberektől fogadták el külön kontroll nélkül a kiválasztást, ám – kivételesen, ha más nem állt rendelkezésre – a rabszolgától kapott vallomást, felismerést mindig kínvallatással ellenőrizték.¹⁸ Ha pedig ennek egy szabad ember ellentmondott, akkor el sem fogadták, semmisnek tekintették.

Az *ókori Görögországban* a felismertetés kizárólag a bíróság előtt zajlott, és inkább szembesítésjellegű bizonyításról beszélhetünk, hiszen a tanú az eljárás összes résztvevője előtt kellett hogy a személyt vagy tárgyat felismerje. A filozófusok már ekkoriban is foglalkoztak annak kérdésével, hogy hogyan lehetne a tanú ezen bizonytalan helyzetéből fakadó hátrányokat és így a téves vagy hamis tanúskodás kérdését megoldani.

A *Római Birodalomban* (i. e. 2. század – i. sz. 5. század), a korai rabszolgatartó államokhoz hasonlóan, nem volt hitele egy rabszolga szavának. A tulajdoni viszonyokat tükrözően a kihallgatást és a felismertetést a rabszolga gazdája végezte, hatósági személyek jelenlétében.

A *középkorban* a beismerés mindenáron és minden módon való megszerzése szinte szükségtelenné tette a tanúvallomásokat, a felismeréseket. Az a vallomás, választás értékelődött fel, ami terhelő volt az eljárás alá vontra – legfeljebb eskü alatt hallgatták

¹⁷ Itt jegyzem meg, hogy a büntetőjogilag releváns múlt rekonstrukciójához nagyon sokszor csak közvetett bizonyítékok állnak rendelkezésre.

¹⁸ Lásd részletesebben: *1000 év törvényei*. Online: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei>; Móra Mihály – Kocsis Mihály: *A magyar büntető eljárási jog*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1961.

ki őket, s csak abban az esetben nem értékelték a rajtuk keresztül szerzett bizonyítékot, ha az nem a perbe fogott bűnösségére mutatott.

Magyarországon már *Szent István korától* maradtak fenn írásos emlékek arról, hogy létezett valamiféle felismertetési módozat. Azért is fogalmaztam így, mert a mai terminológiát nem használták. Sőt, gyakran egyáltalán semmilyen kifejezéssel nem illették az ilyen jellegű bizonyítást. A korabeli szabályozásban nem találunk részleteket, ám a köztudatban ismert volt, hogy ha valakit sérelem ért vagy jelen volt, mikor az történt – az igazságszolgáltatást elősegítendő – rámutatott a bűnösre. Tehát az eljárási szabályokat ebben az esetben a szokásjogban kell keresnünk, tételes jogi szabályozás pusztán a tanúságtételek értékelésére született.¹⁹

Kálmán királyunk elrendelte, hogy „a tanút kihallgatása előtt meg kell gyóntatni”, és hogy „azt, ki valótlannul vallott, tanúságtételre többé ne bocsássák”.²⁰ Részletesebb rendelkezések a tanúk kihallgatásáról törvényeinkben csak a *communis inquisitio* behozása, vagyis a 14. század közepe óta találhatóak.²¹

A Kálmán Király Dekrétomainak Első Könyvében foglalt rendelkezések (szabályok) leképezték a korabeli társadalmi viszonyokat: minél magasabb társadalmi osztályból való a tanú, a vallomása annál nyomatékosabban értékelendő a bíróság részéről. A bizonyításban – a középkor szokásainak megfelelően – Magyarországon is alkalmazták a kínvallatást. Akkortájt az osztrák törvények tekintélye uralkodott: nem véletlen, hogy III. Ferdinánd büntető rendtartását, az 1656-os *Landgerichtsordnungot Praxis Criminalis* néven a magyar törvénytárhoz csatolták. Elmondható az is erről a korról, hogy az inkvizítorius szemlélet nem tudta teljesen kiszorítani a vádeljárást.²²

A nyomozó eljárás szükségszerű következményeként kiemelkedett a vádlotti vallomás jelentősége. A hatóságok – köztük a bíró – fő feladatnak tartották a vádlott beismerésre bírását. Még a kínvallatás király általi megszüntetése után is alkalmaztak bűjtöltetést, verést a megvallás kikényszerítésére.²³

A középkori bizonyítási eszközök, így az istenítételek, párbajok, eskük eltörlése előmozdította a tanúvallomások gyakoribb felhasználását. Eskü alatt vallott két tanúvallomást már teljes bizonyító erejűnek értékelték, és elkezdődött a tanúk egyenlőként kezelése, hiszen szavahihetőségük már nem társadalmi helyzetükhöz kötődött.²⁴

¹⁹ Lásd részletesebben: *1000 év törvényei*.

²⁰ Kálmán Király Dekrétomai Első Könyvének 27. fejezete arról, hogy a hamis tanukat annakutána ne bocsássák tanúságtételre. Lásd: *1000 év törvényei*.

²¹ Jelentősebb rendelkezéseket találhatunk I. (Anjou, Nagy) Lajos 1351. évi XXIII. törvénycikkében, I. (Hunyadi) Mátyás 1486. évi XIV. törvénycikkében, valamint a *Hármaskönyvben*. Ez az inquisitio inkább a polgári nemes eljárás intézménye volt és azt a panaszló fél kérelmére a király, a nádor vagy az országbíró rendelte el.

²² *Indokolás a Magyar Királyi Igazságügyi Miniszter által az 1892/97-iki Országgyűlés negyedik ülészakájában a Képviselőház elé terjesztett Bűnvádi perrendtartás törvényjavaslatához*. Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1895. 16.

²³ *Indokolás...* (1895): i. m. 17.

²⁴ *Indokolás...* (1895): i. m. 17.

A 18–19. századi inkvizitórius felfogás a felismertetést a szembesítés egyik kategóriájának tekintette. A *real-confrontatio* személyek vagy tárgyak fel- vagy bemutatását jelentette felismerés, személyazonosság megállapítása céljából.²⁵ Kezdetben a tanúszerezésre korlátozódott, majd az emberi megismerés módszereinek fejlődésével kiegészült a tárgyi bizonyítással. A perjog a szembesítésnek az alábbi kategóriáit állította fel:

- a) személyes szembesítés (*personalis confrontatio*);
- b) virtuális szembesítés: ellentmondó állítások, vallomások felolvasása (*confrontatio*);
- c) tárgyak vagy személyek fel- vagy bemutatása felismerés, személyazonosság megállapítása céljából (*real-confrontatio*).²⁶

A *real-confrontatio* már Mária Terézia 1768-ban kibocsátott büntetőkódexében, a *Constitutio Criminalis Theresianaban* is megjelent, mint „a gyanúsított személyére vonatkozó bizonyosság” meghatározása. Olyankor, ha a gyanúsított kilétét illetően kétség merült fel, illetve a bűntárgyak felmutatása, a felismertetés szükségessé vált a sértett, a tanú vagy a gyanúsított előtt.²⁷

Sor kerülhetett bírói szemlére is, abban az esetben, ha a bíróság is szemügyre kívánta venni az adott tárgyat.

A *Constitutio Criminalis Theresiana* 35. § 14. pontja utal arra is, hogy a büntett elkövetésére felhasznált tárgyak (például szerszámok, fegyverek stb.) lényeges indíciumként szolgálhatnak és felmutatásuk vagy bemutatásuk alkalmas lehet akár a beismerés elérésére, akár a harmadik személynél az eskü alatti vallomás megtételére.

A 19. században a személyek és tárgyak felismertetése továbbfejlődött, kiegészült számos pszichológiai elemmel és egyre jelentősebb szerepet játszott a bizonyítási eljárásban.²⁸ A bűnvizsgálat újszerű rendjét az 1843. évi büntetőtörvény-javaslatok fogalmazták meg. Elsőként határolódtak el a perbeli vizsgálódás feudális modelljétől. Annak ellenére, hogy nem léptek hatályba, érdemes megemlíteni, hogy 9 alcímében 156 szakaszában hogyan érintette a felismertetést.

A javaslatok a felismerésre bemutatás szabályait a 117. és a 170. §-okban jelölték meg szó szerint:

„117. §. A holt-test, mielőtt felbonczoltatnék, olly személyeknek, kik a meghalálozottat ismerték, és a vádlottnak megismerés végett előmutatandó léssen, de a melly előmutatás úgy történjék, hogy minden kísérletek, és vallomásra való reá beszélések (suggestiok) a lehetőségig elkerültessenek.

²⁵ Lásd erről részletesebben: Katona Géza: *Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977. 2. és 3. fejezet.

²⁶ Katona (1977): i. m. 200.

²⁷ Lásd erről részletesebben: *Constitutio Criminalis Theresiana* 35. §. pontjait.

²⁸ Lásd erről részletesebben: Vuchetich Mátyás: *A magyar büntetőjog rendszere. II. könyv. Gyakorlati büntetőjog*. Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1819; Máthé Gábor – Mezei Barna (szerk.): *A Magyar Jogtudomány Klasszikusai*. Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2007.

170. §. Midőn a tanú elejébe személyek, vagy dolgok megismerés végett terjesztetnek, azoknak pontos leírására, és minden megkülönböztető jeleik előadására előlegesen felszólítandó. Olly esetekben továbbá, hol a tévedés vagy csalódás legkisebb gyanújától tarthatni, még ezen felül köteleességében áll a bűnvizsgáló bírónak, a megismerendő személlyel vagy dologgal egyetemben a tanú elejébe még más, ahhoz a fő megismertető jelekben hasonló személyeket vagy dolgokat is – ha lehetséges – előállítani, hogy az illetőt közülök ön maga kiesmerje.”²⁹

Látható, hogy a 170. § alapján személy- és tárgyfelismerésről is beszélhetünk. A felismerésre bemutatást megelőzte egy előzetes kihallgatás, amely során az érintett személynek (tanúnak) nyilatkoznia kellett arról, hogy a kérdéses személy vagy tárgy milyen főbb ismertetőjegyekkel rendelkezett. Kétség esetén a bűnvizsgáló elrendelhetette, hogy hasonló tulajdonságú személyek vagy tárgyak közül történjen a kiválasztás.

A személyek együttes bemutatása mellett hasonlóan zajlott a tárgyak, tárgyi jelenségek szembeállítására is. Ennek célja egyrészt az akarathajlítás, vagyis a gyanúsított szembeállítása tettének tárgyi következményeivel, illetve a sértett, tanú vagy gyanúsított előtt a bűntárgyak felmutatása felismerés érdekében.³⁰

A 117. § szerint holttest felismertetésére is sor kerülhetett olyan személyek esetében, akik ismerték az elhalálozottat. Ebben a szakaszban rögzítették a befolyástól való mentesség követelményét is.

A konkrét real-confrontációs szabályok között olvashatjuk az alábbiakat:

- a) a tanú előzetes kihallgatása a felismerendő személy (vagy tárgy) ismertetőjegyeire nézve;
- b) a felismerendő személy (vagy tárgy) tényleges szembeállítása;
- c) a felismertetés olyan módon történő megszervezése, hogy a tanú előtt a felismerendő személyt (vagy tárgyat) ne egyedül, hanem „fő megismertető jelekben” hasonló személyekkel (vagy tárgyakkal) együtt mutassák fel – ha fennáll a tanú részéről a tévedés legkisebb gyanúja.

Az 1872-es úgynevezett *Sárga könyv*³¹ 53. §-ában fedeztem fel egyetlen felismerésre utaló, szembesítéssel egybekötött bekezdést.

„Ha vádlott vallomása eltérő a bűntársak vallomásától, vagy a sértett fél, vagy valamelyik tanú nyilatkozatától, a vizsgálóbíró a szembesítést elrendelheti ugyan, de csak azon esetben: ha ez a vizsgálat sikeres folytathatása végett, különösen pedig, ha az valamely személy azonosságának megállapítása végett szükséges.”

²⁹ Fayer László: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. I. kötet. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1896. 168–177.

³⁰ A szembesítést külön szakaszokban (171–175. §) szabályozták.

³¹ Betűhűséggel idézve a forrást: *Az Igazságügyminister által javaslatba hozott szabályok a bűnvádi eljárás egyöntetősége tárgyában*. Pest, Ráth Mór, 1872.

Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk (a Bünvádi perrendtartás, a továbbiakban Bp.) a felismertetést a kihallgatáshoz köti, önállóan nem nevesíti.³² Három szakaszban utal a tárgy értelmű szembesítésre, latinul *recognitióra*:

„136. § Oly tárgyak azonosságának megállapítása céljából, melyek a bűncselekménnyel összefüggésben állanak, vagy a terhelt ellenében bizonyítékul szolgálhatnak; a terheltet részletes leírásukra kell felszólítani és azután elismerés végett meg kell őket a terheltnek mutatni, illetőleg ha a felismerendő tárgyak a bíróság elé nem szállíthatók, a terheltet hozzájuk kell vezetni.

213. § Ha a vallomással valamely személy vagy tárgy azonossága állapítandó meg, a tanú ezeknek leírására szólítandó fel; a személy vagy tárgy csak ezután mutatandó meg neki.

310. § Ugyancsak az elnök teljesíti a nézete szerint, vagy a törvényszék határozata folytán szükséges szembesítéseket és mutatja fel ama tárgyakat, a melyeknek azonossága megállapítandó.

Nyomot hagyó körülményre vonatkozó kihallgatás esetén a tanú arra a helyre vezethető, a hol a nyomok vannak vagy voltak.”³³

Tárgyak szembeállítására hasonló körülmények között történt. A cél azonban általában nem pusztán a tárgy azonosítása volt, hanem inkább az elkövető szembesítése saját tettének következményeivel. A büntetvények felmutatása felismerés céljából a bíróságon is történhetett bírói szemle keretében.³⁴

Itt emelem ki azt a jogtörténeti ténytet, hogy a Bp. már külön paragrafusokban tárgyalta a szoros értelmű szembesítés (*confrontatio*) szabályait:

„138. § A terhelt más terhelttel vagy tanúval a nyomozás és a vizsgálat folyamán is szembesíthető, ha egymástól lényegesen eltérő vallomást tettek és az ellentmondást nem lehet másképpen tisztába hozni, vagy ha alaposan kell tartani attól, hogy a főtárgyaláson a szembesítés nem fog megtörténni. Egyidejűleg csak két terhelt, illetőleg csak a terhelt és egy tanú szembesíthetők.

214. § Szembesítésnek rendszerint csak a főtárgyaláson van helye.

Ha azonban a terhelt és a tanú, vagy a tanúk egymás között eltérőleg vallanak s az ellenmondás másként nem hozható tisztába, vagy ha alaposan lehet attól tartani, hogy a szembesítés a főtárgyaláson nem történhetik meg, a terhelt és a tanú vagy tanúk a nyomozás vagy a vizsgálat alatt is szembesíthetők egymással. Kettőnél több egyén egyidejűleg és egynél több körülményre nézve egyszerre nem szembesíthető egymással.

A 205. § 1. pontjában említett hozzátartozók, még ha önként tettek is tanúságot, a terhelttel nem szembesíthetők, hacsak ez maga nem kívánná.

309. § Ha a vádlott és a tanú, vagy a tanúk egymás között valamely lényeges körülményre nézve eltérő vallomást tesznek, szembesítésök eszközözlendő.”

A tárgyak felmutatására és a szembesítésre a főtárgyaláson került sor. A terheltek nemcsak más terheltekkel, illetve a tanúk nemcsak a tanúkkal, hanem a terheltek és a tanúk egymással is szembesíthetőek voltak.³⁵ A szembesítés kérésre történő elrendelése a terheltek

³² Finkey Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve*. Budapest, Politzer, 1899.

³³ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról 136. §, 213. §, 310. §. Magyar törvények Grill-féle kiadása: *Bünvádi perrendtartás*. Budapest, Grill, 1906.

³⁴ Kovács Kálmán: *A magyar büntetőjog és büntetőeljárás története 1848-tól 1944-ig*. Budapest, ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, 1971. 59–67.

³⁵ 1896. évi XXXIII. törvénycikk indokolása a bünvádi perrendtartásról.

védelmi érdekeinek biztosítását volt hivatott szolgálni, amennyiben annak teljesítése nem ütközött akadályba.

A 20. században elsőként megszületett (szocialistának titulált) büntetőeljárás kódex, az *1951. évi III. törvény* nem említi a felismerésre bemutatást, még a kihallgatások között sem. Jellemzően a kriminalisztika-tankönyvek boncolgatták ezt a cselekményt és adtak hozzá krimináltaktikai ajánlásokat.³⁶

Ugyanez mondható el a következő büntetőeljárás szabályozó *1962. évi 8. sz. törvényről*. Még mindig hiába keressük az önálló felismerésre bemutatást, miközben a gyakorlatban rendszeresen alkalmazták a nyomozó hatóságok.³⁷A 60-as évek végén egyre erősödtek a jogelméleti követelések a valós, megjelenített törvényi szabályozásra. Kiemelek a követelő hangok közül kettőt, elsőként Lipovszky Jánosét, aki megfogalmazta:

„Az új büntetőeljárás törvényekben mind több olyan nyomozási cselekmény kerül szabályozásra, amely azelőtt csak a kriminalisztikai tankönyvekben szerepelt (felismertetés, nyomozási kísérlet, helyszínelés, körözés, kihallgatás stb.) és a krimináltechnika fejlődésének eredményei is szót kérnek a törvénykönyv alapján.”³⁸

Am szűkségét érezte a változásnak Gödöny József is, aki monográfiájában kifejtette:

„A hazai vonatkozásban indokolt lenne a nyomozási gyakorlatban kialakult és bevált intézmények törvényi szabályozása, illetőleg a meglévő intézmények továbbfejlesztése.

A szocialista törvényességnek jobban megfelelné az a helyzet, ha a gyakorlatban széles körben alkalmazott olyan eljárások, amelyek eredményeként bizonyítékok keletkeznek a bűnügyekben, az eljárási törvényben és ne utasításokban lennének szabályozva (pl. felismerésre bemutatás).”³⁹

A fenti jogtudományi törekvések 1973-ban eredményt értek el. Az *1973. évi I. törvényben* alapelveként érvényesült, hogy „a valóságnak megfelelő tényállás felderítése érdekében haladéktalanul meg kell tenni minden törvényes és célszerű intézkedést”.⁴⁰ Szót érdemel az is, hogy a bizonyításról szóló 4. fejezetben a törvény megengedte védő jelenlétét a bizonyítási eljárásoknál, így az immár külön nevesített felismerésre bemutatásnál is.

„134. § (3) A gyanúsított, a védő és a sértett jelen lehet a szakértő meghallgatásánál, a szemlénél, a helyszínelésnél, a bizonyítási kísérletnél és a felismerésre bemutatásnál. A felsoroltak értesítése mellőzhető, ha a késedelem veszéllyel jár. Az értesítést mellőzni kell, ha ennek következtében a tanú zártan kezelt adatai a gyanúsított, a védő és a sértett előtt ismertté válnának.

(4) Aki nyomozási cselekménynél a (3) bekezdés értelmében van jelen, indítványt terjeszthet elő és észrevételt tehet.

³⁶ Részletesen taglalja a kihallgatási fejezetben Katona Géza a felismertetést az 1961-es 725 oldalas tankönyvben. Lásd erről: Felismertetés. In Garamvölgyi Vilmos (főszerk.): *Kriminalisztika*. Budapest, BM, 1961. 494–499.

³⁷ Dülk Tamara: *A felismerésre bemutatás és a justizmord*. Kézirat. Pécs, 2011. 14.

³⁸ Lipovszky János: Magyar jogászszövetség VII. kongresszusa. *Belügyi Szemle*, 7. (1969), 7. 69.

³⁹ Gödöny József: *Bizonyítás a nyomozásban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1968. 189.

⁴⁰ 1973. évi I. tv. 131. § (1) bekezdés. (Összevetve a ma hatályos „valóságghú” kifejezéssel, felmerül a kérdés: miért is változtatott a formulán a törvényalkotó?)

(5) Azoknál a nyomozási cselekményeknél, amelyeken a védő jelen lehet, a védő mellett vagy helyetteseként ügyvédjelölt is jelen lehet.

135. § (1) A nyomozó hatóság a szemle, a helyszínelés, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás, a lefoglalás, a házkutatás és a motozás végrehajtásánál, valamint az írni-olvasni nem tudó személy kihallgatásáról felvett jegyzőkönyv ismertetésénél a terhelt, védője, valamint a szemlével érintett személy, továbbá a lefoglalást, a házkutatást, a motozást elszenvedő személy, továbbá az írni-olvasni nem tudó személy indítványára – elháríthatatlan akadály kivételével – hatósági tanút alkalmaz. Erre az érdekeltet figyelmeztetni kell. A hatósági tanú igazolja annak a nyomozási cselekménynek a lefolyását és eredményét, amelynél jelen volt.

(2) A nyomozási cselekmény előtt a hatósági tanút a jogairól és a kötelességeiről fel kell világosítani. A nyomozási cselekményt úgy kell lefolytatni, hogy azt a hatósági tanú nyomon követhesse. A hatósági tanú a nyomozási cselekményre észrevételt tehet.

(3) Hatósági tanúként olyan, lehetőleg érdektelen személyt kell igénybe venni, aki képes érzékelni és igazolni a nyomozási cselekmény elvégzését. Nem lehet hatósági tanú az eljáró ügyész, a nyomozó hatóság tagja; az eljáró ügyészség vagy nyomozó hatóság alkalmazottja csak akkor lehet hatósági tanú, ha más személy igénybevételének elháríthatatlan akadálya van.

(4) A hatósági tanúként közreműködésre senki sem kötelezhető.

(5) A nyomozási cselekményről készült jegyzőkönyvben fel kell tüntetni a hatósági tanú nevét, lakcímét, érdektelenségét vagy esetleges érdekelttségét. Ha a hatósági tanú az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság alkalmazottja, a lakcíme helyett a munkakörét, illetve beosztását kell feltüntetni. Ha a nyomozási cselekmény során a hatósági tanú észrevételt tett, a jegyzőkönyvben ezt is fel kell tüntetni.

(6) A tanú költségére vonatkozó rendelkezéseket a hatósági tanúra is alkalmazni kell.”

A bizonyítás eszközei között pedig önállósította a felismertetést:

„61. § (1) A bizonyítás eszközei különösen a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat, a szemle, a helyszínelés, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás és a terhelt vallomása.

(2) Az eljárás során fel lehet használni a bizonyítás olyan eszközeit is, amelyeket az arra illetékes hatóságok – a törvényben meghatározott feladataik teljesítése során – a büntetőeljárás megindítása előtt szereztek meg.

(3) A bizonyítás eszközeinek nincs előre meghatározott bizonyító ereje.

(4) A kétséget kizáróan nem bizonyított tény a terhelt terhére értékelni nem lehet.”

Konkrétan a felismerésre bemutatásról kinyilvánította:

„86. § (1) A terheltnek vagy a tanúnak személyt vagy tárgyat felismerés céljából be lehet mutatni.

(2) Azt, akitől a felismerés várható, előzetesen ki kell hallgatni arról, hogy a kérdéses személyt vagy tárgyat milyen körülmények között észlelte, és miről ismerné fel.

(3) A személyt vagy a tárgyat olyan körülmények között kell bemutatni, amely a terhelt vagy a tanú befolyásolását kizárja.

(4) Ha a tanú védelme szükségessé teszi, a felismerésre bemutatást úgy kell végezni, hogy a felismerésre bemutatott személy a tanút ne ismerhesse fel, illetőleg ne észlelhessen. Ha a tanú személyi adatainak zárt kezelését rendelték el, erről a felismerésre bemutatásnál is gondoskodni kell.”

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény, amely 2003. július 1-jén lépett hatályba, a felismerésre bemutatást a bizonyítási eljárások között szabályozta két (tovább részletező, pontosító) szakaszban:

„122. § (1) A bíróság, illetőleg az ügyész felismerésre bemutatást rendel el és tart, ha az személy vagy tárgy felismerése céljából szükséges. A terheltnek vagy a tanúnak felismerésre legalább három személyt vagy tárgyat kell bemutatni. A terheltnek vagy a tanúnak – ha más lehetőség nem áll rendelkezésre – felismerésre személy vagy tárgy fényképen, illetőleg más adathordozón rögzített kép-, illetőleg hangfelvétele is bemutatatható.

(2) A felismerésre bemutatás előtt azt, akitől a felismerés várható, részletesen ki kell hallgatni arról, hogy a kérdéses személyt vagy tárgyat milyen körülmények között észlelte, milyen kapcsolata van vele, milyen ismertetőjeleiről tud.

(3) Személyek bemutatása esetén az ügytől független és a felismerést végző által nem ismert, továbbá a kérdéses személlyel a fő ismertetőjegyekben megegyező tulajdonságú – így különösen vele azonos nemű, hasonló korú, testalkatú, bőrszínű, ápoltságú és öltözetű – személyeket kell a kérdéses személlyel egy csoportba állítani. Tárgyak bemutatása esetén a kérdéses tárgyat hasonló tárgyak között kell elhelyezni. A kérdéses személynek vagy tárgynak a csoporton belüli elhelyezkedése a többitől jelentősen nem térhet el, és nem lehet feltűnő.

(4) A bemutatást több felismerő személy esetében is külön-külön, egymás távollétében kell végezni.

(5) Ha a tanú védelme szükségessé teszi, a felismerésre bemutatást úgy kell végezni, hogy a felismerésre bemutatott a tanút ne ismerhesse fel, illetőleg ne észlelhessen. Ha a tanú személyi adatainak zárt kezelését rendelték el, erről a felismerésre bemutatásnál is gondoskodni kell.⁴¹

123. § (1) A bizonyítási kísérletre és a felismerésre bemutatásra a szemle szabályait értelemszerűen alkalmazni kell.

(2) A bíróság, illetőleg az ügyész a szemle, a bizonyítási kísérlet és a felismerésre bemutatás tartásához a nyomozó hatóságot is igénybe veheti. A nyomozó hatóság a bíróság utasításait határidőre teljesíti.

(3) A szemlét, a bizonyítási kísérletet és a felismerésre bemutatást – ha az ügyész másképp nem rendelkezik – a nyomozó hatóság is elrendelheti, és tarthatja.

(4) A terhelt, a tanú, a sértett és más személy a szemlének, a bizonyítási kísérletnek és a felismerésre bemutatásnak köteles magát alávetni, a birtokában levő tárgyat a szemle, a bizonyítási kísérlet, illetőleg a felismerésre bemutatás céljából köteles rendelkezésre bocsátani. E kötelezettségek teljesítésére a terhelt kényszeríthető, a sértett és más személy pedig rendbírsággal sújtható.

(5) A szemle, a bizonyítási kísérlet és a felismerésre bemutatás lefolyását rendszerint kép- vagy hangfelvétellel, vagy egyéb berendezéssel rögzíteni kell. A rögzített kép- vagy hangfelvételt az iratokhoz kell csatolni; az az eredeti célon kívül más célra nem használható fel.⁴²

⁴¹ A végrehajtási részletszabályokat (például a holttest, testrész felismertetését) a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló a 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól (röviden: Nyer.) 44–50. szakaszai adták meg.

⁴² A Nyer.-rel lényegében egyező szabályozást tartalmazott a pénzügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 17/2003. (VII. 1.) PM-IM együttes rendelet.

1.4. Fejezeti sommázat

Vázlatos történeti elemzéséből kiviláglik, hogy a tradicionális történeti időszakban nem beszélhetünk önálló felismertetési nyomozási cselekményről, jogtörténeti intézményről. Még a 20. század elején is csak a kihallgatások egyik speciális fajtájának tekintették. Saját lábra állása a modern kriminalisztika megjelenésével és felvirágzásával indult el. Manapság már – és látni fogjuk a nemzetközi kitekintésű fejezetben – szeparáltan nevesített intézmény szerte a világban, köztük hazánkban is. Olyan önálló büntetőeljárás (nyomozási-tárgyalási) cselekmény, amelynek vannak jogi, kriminalisztikai és pszichológiai aspektusai. A következő fejezetekben ezekről is fogok értekezni.

[Vákát oldal]

2. A felismerési szabályok külföldön

A történeti előzmények után eljutottam arra a pontra, hogy a hatályos magyar jogi szabályozást ismertessem (kritika nélkül ehelyütt), pusztán azért, hogy bevezessem mint összehasonlítási alapot a külföldi megoldásokhoz. A lényegi elemzését a 3–8. fejezetekben végzem el, a külföldi szabályokból levonható következtetéseimet, a konkrét jogalkotóknak és jogalkalmazóknak szóló javaslataimat pedig a 9. fejezetben tárom fel.

A büntetőeljárásról szóló *2017. évi XC. törvény* (a továbbiakban *Be.*) több szakaszában is felbukkan a felismerésre bemutatás. Ezek konkrétan:

„210. § (1) A bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság felismerésre bemutatást rendel el és tart, ha az személy vagy tárgy felismerése céljából szükséges. A terheltnek vagy a tanúnak felismerésre legalább három személyt vagy tárgyat kell bemutatni. A terheltnek vagy a tanúnak – ha más lehetőség nem áll rendelkezésre – felismerésre személy vagy tárgy kép-, hang- vagy kép- és hangfelvételen is bemutatható. (2) A felismerésre bemutatás előtt azt, akitől a felismerés várható, részletesen ki kell hallgatni arról, hogy a kérdéses személyt vagy tárgyat milyen körülmények között észlelte, milyen kapcsolata van vele, milyen ismertetőjegyeiről tud.

(3) Személyek bemutatása esetén az ügytől független és a felismerést végző által nem ismert, továbbá a kérdéses személlyel a felismerést végző által megjelölt fő ismertetőjegyekben megegyező tulajdonságú – így különösen vele azonos nemű, hasonló korú, testalkatú, bőrszínű, ápoltságú és öltözetű – személyeket kell a kérdéses személlyel egy csoportba állítani. Tárgyak bemutatása esetén a kérdéses tárgyat hasonló tárgyak között kell elhelyezni. A kérdéses személynek vagy tárgynak a csoporton belüli elhelyezkedése a többitől jelentősen nem térhet el, és nem lehet feltűnő.

(4) A bemutatást több felismerő személy esetében is külön-külön, egymás távollétében kell végezni.

(5) Ha a tanú védelme szükségessé teszi, a felismerésre bemutatást úgy kell végezni, hogy a felismerésre bemutatott a tanút ne ismerhesse fel, illetve ne észlelhessen. Ha a tanú személyes adatainak zárt kezelését rendelték el, erről a felismerésre bemutatásnál is gondoskodni kell.

213. § (1) A bizonyítási kísérletre és a felismerésre bemutatásra a szemle szabályait értelemszerűen alkalmazni kell.

(2) A bíróság és az ügyészség a szemle, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás lefolytatásához a nyomozó hatóságot is igénybe veheti.

(3) A terhelt, a tanú, a sértett és más személy – így különösen, aki a szemle tárgya felett rendelkezik, vagy azt birtokolja – a szemlének, a bizonyítási kísérletnek és a felismerésre bemutatásnak köteles magát alávetni, a birtokában lévő tárgyat a szemle, a bizonyítási kísérlet, illetve a felismerésre bemutatás céljából köteles rendelkezésre bocsátani. E kötelezettségek teljesítésére a terhelt kényszeríthető, a sértett, a tanú és más személy kényszeríthető, illetve rendbírsággal sújtható.

(4) A szemléről, a bizonyítási kísérletről és a felismerésre bemutatásról – lehetőség szerint – kép- és hangfelvételt kell készíteni.

383. § (2) A sértett a sérelmére elkövetett bűncselekménnyel összefüggésben jelen lehet a szakértő meghallgatásánál, a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és a felismerésre bemutatásnál. A sértett értesítése kivételesen mellőzhető, ha ezt az eljárási cselekmény sürgőssége indokolja. A sértett értesítése kivételesen mellőzhető, valamint az eljárási cselekményről kivételesen eltávolítható, ha a különleges bánásmódot igénylő személy védelme más módon nem biztosítható.

393. § (1) A gyanúsított és védője a vizsgálat során a szakértő meghallgatásán, a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és a felismerésre bemutatásnál jelen lehet, ha az eljárási cselekmény a gyanúsítás tárgyát érinti.

(2) A védő jelen lehet az általa, illetve az általa védett gyanúsított által indítványozott tanú kihallgatásán és az ilyen tanú részvételével tartott bizonyítási cselekményen is.

- (3) A gyanúsított és a védő értesítése kivételesen mellőzhető, ha ezt az eljárási cselekmény sürgősége indokolja.
- (4) A gyanúsított és a védő értesítése kivételesen mellőzhető, valamint a gyanúsított és a védő az eljárási cselekményről kivételesen eltávolítható, ha ezt a nyomozás érdekei szükségessé teszik, vagy a különleges bánásmódot igénylő személy védelme más módon nem biztosítható.
- (5) A (3) és (4) bekezdésben meghatározott esetben az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság a gyanúsítottat és védőjét az eljárási cselekményről – ha e törvény a terhelt és a védő értesítését nem zárja ki – utólag, legkésőbb nyolc napon belül tájékoztatja. Ha a gyanúsított vagy a védő a tájékoztatás kézhezvételétől számított három napon belül indítványozza, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság az értesítés mellőzését utólag határozatba foglalja, és azt közli az indítvány előterjesztőjével.
- (6) Az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság biztosítja, hogy a gyanúsított az eljárási cselekmény előtt, illetve annak zavarása nélkül az eljárási cselekmény alatt a védőjével tanácskozhasson.
- (7) A vizsgálat során az eljárási cselekményeken való jelenlétre egyebekben a felderítésre vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.
682. § (2) A védő jelenléte kötelező a vádemelés előtt a fiatalkorú részvételével tartotta) [...]
- c) felismerésre bemutatáson [...]
- (3) A (2) bekezdésben meghatározott eseteken kívül a fiatalkorú részvételével végzett eljárási cselekményről a védőt utólag tájékoztatni kell, ha azon a védő nem volt jelen, és értesítésére sem került sor.”⁴³

A vizsgált országokat két nagy csoportra oszthatom: az angolszász és a kontinentális jogfelfogást követőkre. Előbbiekkel kezdem a bemutatást, elemzést.

2.1. Amerikai Egyesült Államok (USA)

Nem véletlenül helyeztem az első helyre az USA-t: a justizmordkutatások, az *Innocence Project* eredményei azt mutatják, hogy kiemelt helyen áll a *lineup* módszer a hibaokok között. A kutatásokból hármat emelek ki. Előrebocsátom, mind hasonló következtetésre jutottak.⁴⁴

⁴³ A nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól szóló 100/2018. (VI. 8.) kormányrendelet további részletszabályokat ír elő a nyomozó hatóságoknak:

„74. § (1) A bemutatásra kerülő személyt a bemutatás megkezdését megelőzően fel kell hívni, hogy a bemutatásra kerülő személyek között a választása szerinti helyet foglalja el. E közlésnek és az elhelyezkedés megjelölésének a jegyzőkönyvből ki kell tűnnie.

(2) Ha a felismerésre bemutatás képfelvétel alapján történik, a bemutatásra kerülő személyekről vagy tárgyakról készült felvételt sorszámmal kell ellátni. A képfelvételt a jegyzőkönyv mellékletét képező tablóban a felismerőnek történt bemutatás előtt véglegesen rögzíteni kell.

(3) A felismerésre együttesen bemutatott személyekről vagy tárgyakról képfelvételt kell készíteni, és azt a jegyzőkönyvhöz kell csatolni, kivéve, ha

a) a felismerésre bemutatás képfelvétel alapján történik, vagy
b) az eljárási cselekményről kép- és hangfelvétel készül.

(4) Nem lehet képfelvétel alapján felismerésre bemutatni azt a személyt, illetve tárgyat, akit, illetve amelyet az érintett részére a Be. 267. § (3) bekezdése alapján kép- vagy kép- és hangfelvétel alkalmazásával adatgyűjtés során már bemutatottak, vagy akiről, illetve amelyről készült képfelvételt közzététel eljárásban közzétettek.

(5) Személy vagy tárgy azonosítása érdekében nem lehet felismerésre bemutatni azt a személyt, illetve tárgyat, akit, illetve amelyet a felismerő személy korábban elvégzett eljárási cselekmények során vagy azzal összefüggésben személyesen láthatott.”

⁴⁴ A tanulmányok egy részében a hibás ítéletet *unsafe conviction* megnevezéssel illették a szerzők, szembeállítva a *safe*, azaz a biztonságos, megalapozott ítélettel. Stefanie Roberts: ‘Unsafe’ Convictions. Defining and Compensating Miscarriages of Justice. *Modern Law Review*, 66. (2003), 3. 441–454.

Az első vizsgálat eredményeként megkülönböztették a közvetett és közvetlen okokat.⁴⁵

Közvetett okként jelölték meg:

- a) a közvélemény nyomását,
- b) a terhelti kisebbségi csoporthoz való tartozást (például afroamerikai, indián, ír származást, netán felekezeti hovatartozást),⁴⁶
- c) a sajtóságos angolszász keresztkérdéses eljárást, amely nem feltétlenül a ténybizonyítást szolgálja, hanem inkább a saját akarat érvényesítését, a másik fél legyőzését,
- d) a rendőrhatalóságok elfogultságát.

A közvetlen kiváltó okok között az alábbiak merültek fel:

- a) a téves felismerésre bemutatások,⁴⁷ mint leggyakoribb esetek,⁴⁸
- b) rendőrhatalósági nyomozási hibák, például igazoltatási,⁴⁹ szemlész hibák, befolyásolások,⁵⁰ anyagmaradvány-szennyeződések (*cross-, carry-over contamination*) nyomegyediségi pontok rombolása,⁵¹
- c) rendőrhatalósági, nyomozási jogszabálysértések,
- d) ügyészi hibák⁵² (például bizonyítékok kirekesztésének elmulasztása),

⁴⁵ Lásd részletesebben az alábbi forrásokban: Hack Péter: Az igazságszolgáltatás kudarcai. In Fenyvesi Csaba (szerk.): *A Magyar Büntetőjogi Társaság jubileumi tanulmánykötete*. Budapest–Debrecen–Pécs, Magyar Büntetőjogi Társaság, 2011. 43.; Badó Attila – Bóka János: *Ártatlanul halálra ítélték*. Budapest, Nyitott Könyv, 2003.

⁴⁶ Az amerikai vizsgálatok szerint lényeges tényező, hogy a szemtanú és az elkövető azonos rasszhoz, illetve etnikai csoporthoz tartozik-e vagy sem. Az erre vonatkozó kutatások bebizonyították, hogy az ember sokkal nehezebben ismeri fel és különbözteti meg a más etnikumhoz illetőleg rasszhoz tartozó arcot, mint a saját etnikumán, illetve rasszán belülieket. Ezt nevezi az angol szakirodalom ORB-nek (*Own Race Bias*). A később idézendő Jerry Miller ügyében például a sértett és a szemtanúk fehérek voltak, míg maga Miller – és vélhetően a valódi elkövető is – afroamerikai. Joanna D. Pozzulo – Rod Lindsay: Elimination Lineups: An Improved Identification Procedure for Child Eyewitnesses. *Journal of Applied Psychology*, 84. (1999), 2. 167–176.; Joanna D. Pozzulo – Rod Lindsay: Identification Accuracy of Children versus Adults: A Meta-Analysis. *Law and Human Behavior*, 22. (1998), 5. 549–570.

⁴⁷ Spinney vizsgálatában 75%-ot tettek ki a téves felismerésre bemutatások. Laura Spinney: Eyewitness Identification: Line-Ups on Trial. *Nature*, 139. (2008), 453. 7179. 442–444.

⁴⁸ Egy negyedik amerikai kutatás eredménye szerint a téves ítélettel végződő esetek 77%-ában játszottak közre a szemtanúk tévedései. Lásd: John Collins – Jay Jarvis: The Wrongful Conviction of Forensic Science. *Forensic Science Policy & Management: An International Journal*, 1. (2009), 1. 17–31

⁴⁹ Egy 2001–2002-ben elkövetett orvlövész sorozatemberölési ügyben a tettesek gépkocsiját az egyik akció előtt két órával a rendőrök megállították, igazoltatták a vezetőt egy kisebb közlekedési kihágás miatt, de nem észlelték a fegyvereket. Egy másik esetben, éppen két „lövöldözős” nap között ismét igazoltatták az utcán parkoló járműben alvó Muhammadot (eredetileg John Allen Williamst). Még a központtal is ellenőriztették az adatait, mivel gyanúsak vették, hogy texasi jogosítvánnyal vezet New Jersey-i rendszámú autót. A járművet viszont ekkor sem vizsgálták át, a benn ülő – mint nem sokkal később kiderült: tettes – férfit nem számoltatták el. Lásd erről: Pap András László: Az autósztára orvlövészeti nyomában: adalékok az igazoltatás kriminalisztikai hasznosíthatóságához és a beszámíthatóság fogalmának kérdéséhez. *Beliügyi Szemle*, 59. (2011), 6. 110.

⁵⁰ A szemtanú, aki érzi annak a nyomását, hogy mondania kell valamit, valószínű, hogy az emlékezetét a feltevéshez igazítja, különösen akkor, ha az elmélet széles körben közzétett és láthatólag észszerű is. Charles Swanson – Neil Chamelin – Leonard Territo: *Criminal Investigation*. New York, Random House, 1981. 83–95.

⁵¹ Következményeként már csak csoportazonosítás (*class-group*) lehetséges.

⁵² Az angol (walesi) irodalomban találkozunk az ügyészi tévesztés (*prosecutor's fallacy*) esetével is, ami mögött a bizonyítékok (valószínűségének) helytelen értékelése húzódik meg. Ellenpárja is van